

TERRORSZERVEZETEK TÍPUSAI, TEVÉKENYSÉGEI, SZAKTERÜLETEI

BEVEZETÉS

A közelmúltban Európában elkövetett terrorcselekmények sajátosságait vizsgálva megállapítható, hogy a vallási alapú terrorizmus és az ahhoz köthető radikális törekvések számottevő biztonsági kockázatot jelentenek a kontinens államai számára. Bár Magyarországon dzsihádistá indíttatású terrorcselekmény elkövetésére ez idáig nem került sor, az Európai Unió és az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) tagállamaként, valamint a nemzetközi terrorellenes küzdelem aktív résztvevőjeként hazánk terrorveszélyeztetettsége emelkedhet. A kontinens biztonsági helyzetét számottevő mértékben befolyásoló tényezők értékelése alapján a terrorfenyegetettség csökkenésével a közeljövőben nem számolhatunk, amely az elhárítási és védelmi képességek fenntartását, jövőbeni fokozását, valamint a radikális szervezetek vizsgálatát és létrejöttük megértését teszi szükségessé.

A tanulmány célja, hogy átfogó képet adjon a terrrorszervezetek típusairól, valamint jelentősebb tevékenységi területeiről, átfogó képet adva ezzel a téma iránt érdeklődő szakértőknek vagy leendő szakértőknek. A szerző a témakör komplexitása miatt a vizsgálat módszerül a forráselemzést, valamint az egyes nemzetközi esettanulmányok feldolgozását választotta. Az elemzés nem vállalkozik arra, hogy állást foglaljon a terrrorszervezetekre alkalmazott definíciók használatában. A dolgozat hipotézise, hogy a terrorizmus és így a terrrorszervezetek állandó fejlődésen mennek keresztül, ezzel egyben alkalmazkodva a megváltozott társadalmi, szociális, politikai, technológiai és biztonsági környezethez.

A TERRORIZMUS FAJTÁI, A TERRORSZERVEZETEK LEHETSÉGES OSZTÁLYOZÁSA

A terrorizmus típusainak vizsgálatakor hasonló problémába ütközhetünk, mint magának a jelenségnek a definiálása kapcsán. A terrorista szervezetek esetében számos tipizálás látott napvilágot, azonban a felosztás tekintetében sem létezik mindenki

által elfogadott egységes kategóriarendszer. A szerző álláspontja szerint a leginkább gyakorlati megközelítés Charles Townshend neves brit terrorizmus-szakértőhöz köthető, aki szerint a terrorizmusnak két fajtáját lehet megkülönböztetni, úgymint az *állami* és a *nem állami terrorizmust*.¹ Állami terrorizmusnak azt tekinthetjük, amikor az állam a saját polgára vagy a polgárok egy csoportja ellen követ el erőszakot politikai célból. Az állami terrorizmusra példaként hozható a náci Németországban titkos államrendőrségként tevékenykedő Gestapo vagy a Szovjetunióban működő állambiztonsági szervezet, az NKVD.

A nem állami terrorizmus vizsgálatakor annak öt típusát különböztethetjük meg.² Az *anarchista terrorszervezetek* megjelenése a 19. századi cári Oroszország, valamint a 20. századi Szovjetunió idejére vezethető vissza.³ Az anarchisták elutasítják a társadalmi hierarchiát, így magát az államot is. Ebből adódóan az állam megszüntetését tekintik céljuknak, amit adott esetben forradalmi, erőszakos eszközökkel hajtanak végre. Az anarchista terrorszervezetek képviselőjének tekinthető a Narodnaja Volja (Népakarát) terrorszervezet. Napjaink anarchistái a világszerte jelen lévő polgári engedetlenségi mozgalmakhoz köthetők, terrorcselekmények végrehajtása kevésbé jellemzi őket. A *nacionalista vagy etnikai alapon szerveződő terrorszervezetek* céljai között szerepelhet többek között a nemzeti vagy etnikai függetlenség, illetve a területi autonómia kivívása. Erre a kategóriára példaként hozható az Ír Köztársasági Hadsereg (IRA), valamint a Baszk Haza és Szabadság (ETA) szervezetek.⁴ A *politikai alapú terrorszervezeteknek* két formáját különböztethetjük meg. A *szélsőjobboldali terrorszervezetek* ideológiájuk alapja az idegengyűlölet, a fajgyűlölet, az antikommunizmus, de napjaink jobboldali radikális szervezeteire jellemző lehet a migránsellenesség, az LGBTQ+-ellenesség, valamint az oltásellenesség is. Szélsőjobboldali terrorszervezetnek tekinthető a Ku-Klux-Klan. A *szélsőbaloldali terrorszervezetek* ideológiái között megtalálható a marxizmus, a maoizmus és a kommunizmus. Ezen szervezetek általános célként fogalmazhatják meg a kapitalizmussal szembeni küzdelmet, adott esetben erőszakos eszközökkel is. Szélsőbaloldali terrorszervezetnek tekinthető a Vörös Brigádok vagy a Vörös Hadsereg Frakció. A *vallási terrorszervezeteknél* a vallási motiváltság a meghatározó, és célként jelentkezhet egy vallási alapon nyugvó társadalmi berendezkedés létrehozása. Napjainkban a vallási terrorszervezetek elsősorban az iszlám vallást (muszlim terrorszervezetek) használják fel céljaik és tetteik igazolására, erre példa lehet az al-Káida vagy az Iszlám Állam.

¹ TOWNSHEND 2003.

² BEKE 2022: 30–33.

³ KECSKÉS 2012: 114–115.

⁴ ROGELIO 2004: 705.

A fentebb felsorolt kategóriákon kívül vannak olyan szervezetek is, amelyeket az ismertetett csoportosításban nem lehet elhelyezni. Ilyen csoportok lehetnek az *ökoterrorista szervezetek*, amelyek jellemzően szélsőségesen környezet- és állatvédő „agendával” jellemezhetők.⁵ A másik sajátos kategória, az úgynevezett *kiberterrorista szervezetek*.⁶ Ezen szervezetek kormányzati intézmények informatikai rendszerei ellen hajtanak végre különböző számítógépes támadásokat, úgynevezett kibertámadásokat. A „*narkóterrorizmus*” és a „*nukleáris terrorizmus*” ugyancsak nehezen illeszthető a fenti kategóriákba. Előbbi azon terrorcselekményeket foglalja magában, amelyeket kábítószer-termelésből, -finomításból, -szállításból vagy -kereskedelemből befolyó bevételekből finanszíroznak. Utóbbinál a nukleáris fegyverek előállításához szükséges hadianyagok beszerzésére törekvő csoportok tevékenységét érthetjük.

A MODERN TERRORIZMUS FEJLŐDÉSÉNEK SZAKASZAI

A modern terrorizmus fejlődésének szakaszait David Rapoport – a politikai erőszak tanulmányozásának egyik legnagyobb szaktekintélye – elmélete alapján mutatom be, aki szerint a modern terrorizmus kezdetét a 19. század végére tehetjük, és „négy hullámról” beszélhetünk (*the concept of four waves of terrorism*).⁷ A terrorizmus első hulláma az anarchizmus megjelenéséhez köthető, ennek során néhány mozgalom a rezsimek megdöntését tűzte zászlajára. Ezek a csoportok megsértették a társadalmi és jogi normákat, polgári személyeket támadtak meg, kikényszerítve ezzel a kormányok túlzott reakcióját, amely álláspontjuk szerint forradalomba csaphat át. Az első hullám Ferenc Ferdinánd főherceg, az Osztrák–Magyar Monarchia trónörökösének 1914. június 28-án történt meggyilkolásával ért véget, amely az I. világháború kitöréséhez vezetett.

A második hullám a II. világháborút követő időszakra tehető, és a dekolonizáció volt rá a legnagyobb hatással. A terroristák ebben az időszakban a gyarmati közigazgatás tisztségviselőit, rendőröket, katonai helyőrségeket vettek célba. Ebben az időben megjelent egy új stratégia, amely szerint a terrrorszervezetek elkezdtek magukat szabadságharcosoknak nevezni. A stratégia részét képezte a közvélemény szempontjainak figyelembevétele is, azaz a polgári lakosság „megóvása” a terrorcselekmények végrehajtásakor. A Közel-Kelet mellett a második hullám leginkább Délkelet-Ázsiában volt tetten érhető. A vietnámi háború során a terrorcselekmények végrehajtásával sikerült kiűzni az országból a megszálló külföldi katonai erőket. Ennek

⁵ KÁROLYI 2021: 26–38.

⁶ HAIG–KOVÁCS 2007: 659–671.

⁷ RAPOPORT 2001: 418–430.

a szakasznak az egyik legnagyobb tanulsága az volt, hogy a terrorizmus hatékonyan alkalmazható politikai-katonai stratégiák esetén, és segítségével egy nagyhatalom katonai ereje is kifárasztható és legyőzhető.⁸

A harmadik hullám fő meghatározója volt, hogy a vietnámi háború elhúzódása alatt jellemző nyugati társadalmi kiábrándultságot kihasználva egyre több szélsőbaloldali terrorszervezet jött létre, amelyek közül a legismertebb szervezetek a Németországi Szövetségi Köztársaságban (NSZK) létrejött Vörös Hadsereg Frakció, valamint az Olaszországban megalakult Vörös Brigádok. Az időszak legjelentősebb terrorszervezete azonban mégis a Közel-Kelethez kapcsolódott, ez pedig a Palesztin Felszabadítási Szervezet (PSZF) volt. A harmadik terrorhullámra jellemző *modus operandi* volt a repülőgép-eltérítés, a túszejtések, a fegyveres támadások, robbantások, az öngyilkos merényletek, valamint a politikai gyilkosságok. A nyilvánosság is egyre inkább előtérbe került, a média tudatos használata ugyanis azt eredményezte, hogy a társadalomban szimpátiát ébresszenek, a lakosság egy részét meggyőzzék ügyük érdekében.⁹

A negyedik hullámban a vallás szerepét emelhetjük ki, kezdetét pedig az 1970-es évek végétől számíthatjuk, amikor Iránban az utcai demonstrációk forradalommal alakultak, és 1979-ben elűzték a sah rendszerét. Az iráni események több sílta csoportot inspiráltak, és ezen szervezetek mögött megjelent az Iráni Iszlám Köztársaság mint pénzügyi, technikai és ideológiai támogató. Ezzel a perzsa állam a szélsőséges iszlám terrorizmus egyik fő támogatójává vált világszerte. Afganisztán orosz megszállása az 1980-as években, majd Moszkva későbbi veresége hozzájárult az al-Káida megerősödéséhez. Az al-Káida terrorszervezet főként külföldi harcosokból (*foreign terrorist fighters*) állt, akik korábban az Egyesült Államok szövetségesei voltak. Az afganisztáni sikert követően a harcosok egy része visszatért (*returnees*) szülőhazájába, ahol a többségük képtelen volt a társadalomba való visszailleszkedésre. Ezek az emberek ismételten csatlakoztak az al-Káida terrorszervezethez, és a világpolitikai folyamatok hatására új ellenséget találtak az Egyesült Államokban. Az 1990-es években az al-Káida és más dzsihádisták szervezetek támadásokat indítottak az Egyesült Államok ellen, ami később átalakult a Nyugat ellen irányuló „szent háborúvá”.¹⁰

A TERRORSZERVEZETEK CÉLJAI ÉS MOTIVÁCIÓI

Minden terrorszervezetnek természetesen megvannak a saját céljai, amelyek egy terrorcselekmény végrehajtására sarkallják. Terrorfelderítési szempontból szükséges

⁸ BURCHETT 1965.

⁹ O'NEILL 1978: 17–42.

¹⁰ MARAS 2016: 40–45.

ezeknek a céloknak és okoknak a megértése, hogy a veszélyt jelentő eseményekre a rendvédelmi szervek még időben képesek legyenek felkészülni. Egy terrorszervezet célja többféle lehet, és megkülönböztethetünk olyan rövid távú célokat is, amelyek a végső, a terrorszervezet által kitűzött politikai cél elérésére szolgálnak. Ilyen rövid távú cél lehet a szándékos félelemkeltés vagy az erőszak alkalmazása, amelyek azonban tulajdonképpen eszközként szolgálnak egy „nagyobb” cél elérése érdekében. Alapvető célja lehet a terrorszervezeteknek a fennálló társadalmi szerkezet megrendítése is, ilyen módon kényszerítve arra az ország vezetését, hogy teljesítse követeléseiket. A terrorizmus célja olyan bizonytalanság keltése, hogy nyilvános politikai nyomást lehessen kifejtteni az adott kormányzatra.¹¹

A terrorcselekmények arra is felhasználhatók, hogy befolyásolják a politikai döntéshozókat és a vezetést, vagy elbizonytalanítsák például valamelyik ország vagy szervezet támogatásától. Ilyen befolyásolási kísérletre lehetnek példák Európában az 1960-as évektől kezdődően a palesztin terrorszervezetek által elkövetett terrorcselekmények, amelyeknek az volt a fő céljuk, hogy kikényszerítsék Izrael külföldi támogatásainak megszüntetését. További cél lehet egy terrorszervezet számára a növekedés, a lokális, a regionális, majd pedig a globális szintén való megjelenés. Előbbiekhez kapcsolódóan ugyancsak motiváló tényező lehet az új tagok toborzása vagy a követők elkötelezettségének megerősítése, illetve a szélesebb körű figyelem felkeltése.¹²

A terrorszervezetek esetén a tagok általában osztoznak egy közös ideológián, jellemző a csoportszolidaritás és a csoportidentitás. Egy fundamentalista ideológia mindig megköveteli az adott csoport kohézióját erősítő működési feltételeket és módszereket. A szolidaritás révén a terrorszervezet tagjai egységesen sorakoznak fel a szervezetet irányító karizmatikus vezető vagy vezetők mögött. A terrorista csoportidentitás forrása lehet egy közös vallási vagy nemzetiségi csoport tagjainak üldöztetése és az ebből következő közös szubjektív percepció. A közös tapasztalat, a kollektív emlékek a csoportot vagy szervezetet ért sérelmek, a megtapasztalt traumák, a közösséget adott esetben körülvevő harag érzékeléséből tevődik össze. Ezek a negatív érzelmek felerősödhetnek és tovább radikalizálhatják a közösséget, növelve ezzel az erőszakos cselekmények elkövetésének lehetőségét.¹³

Léteznek olyan elméletek is, amelyek szerint a terrorcselekmények egy belső logika termékei egy terrorszervezetben belül. A szélsőségesek számára a ragaszkodás az ideológiához, a csoport integritásának és fennmaradásának védelmezése olyan szempont, amely megéri az önfeláldozást akár öngyilkos merénylet végrehajtása útján is. Előbbiekéből következik, hogy a terrorszervezet számára bármilyen valós vagy vélt fenyegetés

¹¹ MÁLNÁSSY 2016: 42–71.

¹² TÁLAS 2006: 10–28.

¹³ MÁLNÁSSY 2019: 50–63.

igazolás lehet az erőszak alkalmazására. Egyes elméletek szerint a terrortámadások végrehajtásával a terrorszervezetek nem stratégiai célt kívánnak elérni, hanem annak szimbolikus jelentősége van. Ez a szimbolika, amely világszerte megragadja a figyelmet, azaz a cél a figyelemfelkeltés, és kevésbé az „ellenség” legyőzése. A terrorcselekmények szimbolikája ugyanakkor meg is erősítheti a terroristák stratégiai céljait.¹⁴

A TERRORSZERVEZETEK LÉTREJÖTTÉNEK FELTÉTELEI, SZAKASZAI

A terrorszervezetek létrejöttének folyamatát Rodney Stark elmélete alapján mutatom be, amely modell jelentőségét az adja, hogy bármilyen terrorszervezet kialakulására lehet alkalmazni. A modell a szervezeti fejlődést szakaszokra osztja, amelyeket azért érdemes ismerni, mert ezáltal könnyebbé válik a társadalmi mozgások negatív hatásainak felismerése és kezelése. Rodney Stark szerint a társadalmi mozgalmak nyolc jól azonosítható szakaszból tevődnek össze, amelyek közül négy előfeltétel a folyamat elindulásához, míg a másik négy annak sikerét mozgathatja elő.

Először is a *sérelem* jelentheti egy szélsőséges szervezet elindulásának az alapját. Fontos szempont, hogy ugyanazon sérelmek a társadalom egy egész csoportjában jelenjenek meg. Minél többen osztják ugyanazon sérelmeket, annál nagyobb az esélye annak, hogy az elégedetlenek összefognak, szervezkednek. Egy szervezkedés azonban csak akkor lehet sikeres, ha a résztvevőknek van *reményük a sikerre*. Amennyiben látják a reményt arra, hogy cselekedeteikkel változást tudnak elérni, úgy ez növelheti a változás iránti vágyat, és tényleges cselekvésre ösztönözhet. Egy terrorszervezet létrejöttéhez elengedhetetlen egy *mozgósító esemény* megléte, amely általában egy súlyos igazságtalansághoz kötődik. Ez azért tekinthető mozgósító vagy mozgató eseménynek, mert az emberek egy nagyobb csoportjából kiválthatja azt a kollektív vágyat, hogy „most már tényleg cselekedni kell”. A muszlim terrorszervezetek sokszor szoktak hivatkozni például arra, hogy az iszlám szent helyeinek közvetlen közelében nyugati katonák állomásoznak, vagy amikor egy katonai beavatkozás jelentős civil áldozattal jár, az kiválthatja az iszlám világ haragját. Az elégedetlenek sokasága *csoportok hálózatának* létrejöttével teljesedik ki.¹⁵ A csoportok nagy előnye, hogy a kohézió erősödik, a kitűzött célok pedig szervezettebben és ezáltal hatékonyabban érhetők el. A muszlim világban tipikusan ilyen csoportok hálózataiként jöttek létre a vallási iskolák, a karitatív és szociális szervezetek, amelyek az általános

¹⁴ JUERGENSMEYER 2000.

¹⁵ MÁLNÁSSY 2022: 8–10.

feladataik mellett az adott társadalmi csoport vagy egy szervezet céljait szolgáló ideológiát is képviselik.¹⁶

Az elmélet szerint a társadalmi szervezetek sikerének vannak feltételei is, amelyeket az alábbiakban lehet összefoglalni. Egy terrrorszervezet akkor lehet sikeres, ha az emberek és az erőforrások mozgósítása a gyakorlatban is megvalósul. Elengethetetlen az elkötelezett és motivált résztvevők megléte egy szervezet hatékony működéséhez. A másik tényező lehet egy szervezet ellenpólusának a létrejötte, amely még intenzívebb cselekvésre készítheti a szervezeteket. Ez a hatékonyság növelését hozhatja az adott szervezet vezetői pozícióiban is, mivel a kívülről jövő kihívás a leginkább elkötelezett személyeket emelheti döntési pozícióba. Fontos tényező továbbá a szervezetek elterjedése, először lokális, majd pedig regionális és globális szinten. A nagyobb létszám nagyobb erőforrások feletti diszponálást is jelent. Ezen folyamatok természetes velejárója, hogy egyes csoportok kívánnak a szervezetből, esetleg radikálisabb irányt követnek, mások pedig mérsékeltabb jövőképpel rendelkeznek, és nem válnak szélsőségesekké.¹⁷

A TERRORSZERVEZET ÁLTALÁNOS SZERKEZETI MODELLJE

A terrrorszervezet vezetője vagy vezetése gyakran ismert a nyilvánosság előtt, ő az, akivel általában magát a szervezetet is azonosítani szokták. A terrorcselekményeket a szervezet vezetése rendeli el, és a nyilvánosság felé a felelősséget is ők vállalják. A terrrorszervezeteket általában öt szerkezeti elemre lehet bontani, úgymint felső vezetés, területi vezetés, aktív végrehajtók, aktív támogatók és passzív támogatók. A *felső vezetés* hozza meg a stratégiai döntéseket, de adott esetben azt is meghatározhatja, hogy milyen stratégiai célpontokat szükséges megsemmisíteni. Napjainkban a felső vezetés nem vesz részt a taktikai műveletekben, sokkal inkább egyfajta ideológiai vezetésről beszélhetünk, amely kinyilatkoztatásaival igazolja a terrortámadásokat.¹⁸

A szerkezeti modell következő szintje a *területi vezetés*, akik az egyes földrajzi régiókat műveleti tekintetben irányítják, az aktív terroristákat utasítják. A területi vezetés megtervezi a terrorcselekményeket, amelyeket általában előzetesen a felső vezetés jóváhagy. A területi vezetők egyértelműen az egyes műveletek irányítói. A következő szintet az *aktív végrehajtók* alkotják, akik információkat gyűjtenek, valamint megtervezik és végrehajtják a terrorcselekményeket. *Aktív támogatóknak* azokat a személyeket szoktuk nevezni, akik hisznek a terrrorszervezet által képviselt

¹⁶ RODNEY 1992.

¹⁷ BÉRES 2008: 40–54.

¹⁸ PRICE 2019: 74–102.

célokban, ezért feltétlen támogatják azt azok elérésében. Ezek a támogatások lehetnek anyagi jellegűek, például logisztikai támogatás, különböző anyagok beszerzése, szállás biztosítása, illetve nem anyagi jellegű, mint például egy adott ideológia, üzenet tudatos továbbítása, terjesztése. A *passzív támogatók* olyan személyek, akik tudtukon kívül támogatják egy terrorista szervezet politikai célját. Gyakorlati példa lehet erre az egyes adományok eljuttatása egy terrrorszervezethez, jellemzően közvetítőkön vagy adománygyűjtő szervezeteken keresztül, amiről a feladónak nincsen tudomása.¹⁹

A TERRORSZERVEZETEK MŰKÖDÉSI SZAKTERÜLETEI

Egy terrrorszervezet a meghatározott és feltétlenül szükséges feladatok alapján hálózati struktúra esetén kisebb vagy nagyobb számú, illetve létszámú csoportokkal vagy sejtekkel működhet. A csoportok számát leginkább a szervezet működését biztosító szakterületek határozzák meg, amelyek lehetnek *hírszerzési, logisztikai, toborzási, kiképzési, terrorfinanszírozási, fegyverek beszerzésére*, valamint *speciális szakértelmre* irányuló feladatok. A téma, illetve a terrorelhárítás szempontjából az egyik legérdekesebb szakterület a hírszerzés, amely alább részletesen is kifejtésre kerül.²⁰

A hírszerzési szakterületet ellátó sejt vagy csoport jelentősége nagy, mivel tagjai végzik a célpontok kiválasztását. A csoport szakértelme alapján dőlhet el, hogy a terrorcselekményt mikor és hol lehet végrehajtani, és melyek annak leghatékonyabb módszerei. A hírszerzési területet ellátó csoport tagjai általában a terrrorszervezet legnagyobb tapasztalattal rendelkező tagjai. A figyelési műveleteket követően a hírszerzésért felelős csoport elkészít egy tervet, amelyet mind a felső vezetés, mind pedig az operatív vezetés jóváhagy. A hírszerző csoport ritkán vesz részt a terrortámadásban, mert ezzel kockáztatná tagjai azonosítását. Működnek olyan terrrorszervezetek, amelyek esetében a hírszerző sejt is részt vesz a terrortámadásban. Ilyen szervezet az al-Káida, amely egyes esetekben kombinált sejteket alkalmazott, így a hírszerző csoport tagjai is részt vettek a terrorcselekmény végrehajtásában. Gyakorlati példaként említhető a terrrorszervezet 1998-as amerikai nagykövetség ellen elkövetett merénylete Nairobiban, amelynek következtében több mint 200 személy életét veszítette.²¹

A hírszerző csoport felépítését elemezve az alábbi területeket különböztethetjük meg. A *csoportot vezető személy (sejtparancsnok)* általában egy tapasztalt terrorista, aki felelős a sejt működéséért, biztonságáért. A *megfigyelők* megfigyelés alatt tartják azokat a célpontokat, amelyek ellen később a terrortámadást indítják. A megfigyelt

¹⁹ MARAS 2016: 103–104.

²⁰ GERWEHR–DALY 2006. 73–80.

²¹ SHIHUNDU–NYADERA–AGWANDA 2021: 128–130.

személyekről vagy objektumokról jelentéseket készítenek, amelyeket továbbítanak a sejtparancsnoknak. A megfigyelőcsoport részeként vagy akár azon kívül is működhet egy *digitális felvételek készítésével foglalkozó személy* vagy akár csoport. Lehetnek olyan személyek, akik a terrortámadás előtt *beépülnek*, elsősorban pontosabb felderítési információk beszerzése céljából. Végezetül vannak azok a csoporttagok, akik *biztosítási, illetve logisztikai (sófőr)* feladatokat látnak el.²²

A TERRORSZERVEZETEK IRÁNYÍTÁSI STRUKTÚRÁI

A terroriszervezetek irányítási struktúrája az adott szervezet bonyolultsági fokától és földrajzi működési területétől is függhet, és alapvetően két csoportra osztható: centralizált és decentralizált irányítási struktúrára. A *centralizált irányítási struktúrát* a központi elosztás jellemzi, mind az anyagi, mind pedig az egyéb támogatások tekintetében. A struktúra előnye, hogy a központosított működés során egyszerűbb az ellenőrzés, valamint az is, hogy az erőforrások nagyobb mennyiségben állhatnak rendelkezésre. Hátránya ugyanakkor az, hogy nagyobb taglétszám szükséges a szerkezet működtetéséhez, amelybe ezáltal könnyebb lehet a beépülés. Tipikusan centralizált struktúrát használtak a kommunista és gerilla típusú terroriszervezetek, mint például a német Vörös Hadsereg Frakció vagy az olasz Vörös Brigádok.

A *decentralizált irányítási struktúra* esetében nem beszélhetünk központi irányításról, hanem az egyes csoportok vagy sejtek szintjén valósul meg a vezetés, illetve az erőforrások elosztása. Ez a típusú struktúra kevesebb erőforrást igényel, mint a centralizált, illetve működési sajátosságából következően az egyes csoportok pontosabb műveleti információkkal rendelkezhetnek a helyi viszonyokról. A decentralizált szerkezet széttagoltsága miatt a struktúra ugyanakkor hajlamosabb lehet a frakciókra való szétesésre vagy újabb csoportok, szervezetek kiválására, köszönhetően az ellenőrzés nehezebb megvalósításának is. Decentralizált struktúrát alkalmaz az al-Káida, a Hamász vagy a Palesztin Iszlám Dzsihád.²³

A következőkben két centralizált, valamint két decentralizált struktúrát mutatunk be. Az úgynevezett *funkcionális struktúra* egy centralizált szerkezet, amelyben a szervezetet a felső vezetés irányítja, ők adnak közvetlen utasítást az irányító csoportoknak vagy az egyes szakterületeken működő sejteknek, csoportoknak. Ez a legrégebben használt struktúra, amely egyben biztonságosnak is tekinthető, mivel az egyes sejteknek nincs tudomása a többi szakcsoport működéséről. Az egyes sejtek nem érintkeznek

²² MARAS 2016: 100–102.

²³ Mishal–Rosenthal 2005: 275–293.

közvetlenül egymással. Ez egyértelműen a biztonságos működést szolgálja, ugyanis ha egy sejt *dekonspirálódik*, attól még a többi csoport tovább folytathatja működését. A *független sejtstruktúra* ugyancsak egy centralizált struktúra, amely esetében nincs független felső vezetés. Ugyanakkor a terrorszervezeteken belül működő sejtek, csoportok minden szakterületet lefednek, és a csoporton belül jelenik meg az irányítás.²⁴

Az *operatív struktúra* egy decentralizált szerkezet, amelyben a sejteket a felső vezetés irányítja. A sejtek vagy csoportok kombináltan működnek, ami azt jelenti, hogy az egyes szakterületeket a csoport maga irányítja. Ebből adódóan kockázatos struktúrájának tekinthetjük, mivel a csoport egyetlen tagjának letartóztatása a terrorcselekmény megakasztását és félbeszakítását is eredményezheti. A *hálózati struktúrára* jellemző, hogy az egyes sejtek lazán kapcsolódnak egymáshoz, ami rugalmasságot, gyors kommunikációt és nagyfokú biztonságot nyújthat a terrorszervezet számára. A hálózatok úgynevezett csomópontokon (*nodes*) keresztül működnek, ez lehet egy személy, egy sejt vagy csoport, illetve egy másik hálózati szervezet, adott esetben pedig egy gazdasági társaság is. A csomópontok fő funkciója, hogy megosszák a felelősséget, csökkentse a felesleges irányítási eljárásokat, valamint ha „kiesik” egy csomópont, akkor pótolják, helyettesítsék azt. Személyek esetében a csomópontok akkor lehetnek hatékonyak, ha azok hasonló ideológiát, eszmerendszert vallanak. A csomópontok kapcsolati vonalakon keresztül kötődnek egymáshoz, amelyeket *diyadoknak* nevezünk.²⁵

A VALLÁSI TERRORSZERVEZETEK ÁLTALÁNOS STRUKTÚRÁJA

Ahogy azt fentebb részleteztük és kitértünk rá, jelenleg a terrorizmus korszakait tekintve a vallási terrorizmus korszakában vagy szakaszában élünk. Ebből adódóan a szerző szükségesnek tartja a vallási terrorszervezetek, azon belül is az iszlamista terrorszervezetek struktúráját részletesebben is bemutatni és elemezni, illetve ehhez kapcsolódóan egy esetpéldát bemutatni. A vallási terrorszervezetek élén általában egy vallási vezető áll, aki egy karizmatikus személy, és meghatározza a szervezet politikai arculatát. A *vallási vezető* közvetlen kapcsolatban áll a szervezet „nyilvános szárnyával”, jellemzően egy politikai párttal vagy egy szociális szolgáltatásokat nyújtó (segély)szervezettel. Ezenfelül titkos kommunikációt folytat a szervezet műveleti, azaz terrorista szárnyával.

A struktúrában általában helyet kap egy *vallási tanács* vagy *vallási vezetőkből álló testület*, amelynek feladata, hogy támogassa és tanácsokkal lássa el a vallási

²⁴ STEPANOVA:2008.

²⁵ MARAS 2016: 105–106.

vezetőt a döntések meghozatalában, valamint a szervezet céljainak a kialakításában. A következő szinten a *támogatók* (fentebb részletezve: passzív és aktív támogatók) helyezkednek el, akik a szellemi vezető döntéseit támogatják. A struktúrában jelen van a *politikai szárny* is, amely politikai térben segíti, illetve hatalmi eszközökkel támogatja a terrrorszervezetet, beleértve a pénzügyi támogatásokat is. Végezetül pedig a szervezetnek van egy *terrorista szárnya*, amely terrortámadásokat végrehajtva mozdíttja elő a vallási vezető által meghatározott célok megvalósulását.²⁶

AZ ISZLÁM ÁLLAM SZERVEZETI FELÉPÍTÉSE ÉS STRUKTURÁLIS MŰKÖDÉSE

Az előző fejezetben ismertetettek szerint az Iszlám Állam élén is egy vallási vezető állt, a tagok által *kalifiként* tisztelt Abú Bakr al-Baghdadi. Eredeti neve Ibrahim Ibn Awwad Ibn Ibrahim Ibn Ali Ibn Muhammad al-Badriyy Asz-Számarrá'ij. 2010 környékén vette fel az Abú Bakr al-Baghdadi al-Huszajni al-Hasimi al-Kurajsi nevet, amely tulajdonképpen egy szimbólumrendszer használatának a következménye. Az iszlám szunnita ágának követői úgy tartják, hogy a kalifának a Próféta törzséből és nemzetségéből kell származnia, al-Baghdadi névválasztása pedig e körülményt alapozza meg. Abú Bakr az első kalifa volt, Mohamed utódja a közösség vezetése tekintetében. Az al-Huszajni Mohamed próféta unokájára utalhat, őt hívták Huszajnnak, ő volt a harmadik kalifa.²⁷ A Hasimi Mohamed próféta nemzetségére, a Kurajsi pedig a törzsére utal. A kalifátus kikiáltása után Ibrahim kalifának szólították a szervezet tagjai.²⁸

Al-Baghdadi 1971-ben született Szamarrában, Irakban. Iszlám teológiából doktorált Bagdadban, 2003 körül, az amerikai invázió idején imámként működött Irak északi részén. Szélsőséges szunnita vallási nézetei miatt az amerikaiak felfigyeltek rá, és elfogták. 2004-től 2009-ig a dél-iraki Camp Bucca fogolytáborban raboskodott, de az amerikai hírszerzők és elhárítók nem tartották különösen veszélyes személynek, a fogolytábor 2009-ben történt felszámolásakor szabadon engedték. 2010-től az Iraki al-Káida, majd az Iraki Iszlám Állam vezetője. Emírként sokáig került a nyilvánosságot, nem készült róla fénykép, „rejtőzködőnek”, „láthatatlannak” nevezték. Alárendelt vezetői sem látták az arcát, amikor beszéltek vele. 2014. június 29-én felvette a kalifa tisztséget, ezt követően tartotta meg első nyilvános istentiszteletét a moszuli nagymecsetben.²⁹

²⁶ NANCE 2013.

²⁷ E névrészlet jelentése: Huszajn leszármazója.

²⁸ ATWAN 2015.

²⁹ ATWAN 2015: 110–121.

Tevékenységet tekintve al-Baghdadi szakított az al-Káida vezetőinek stratégiájával, ami abban áll, hogy világszerte minél több dzsihadista sejtet működtessen, amelyek lényegében önállóan funkcionálnak, a központi szervezettől tulajdonképpen csak ideológiai támogatást kapnak. Al-Baghdadi egy bázisterület kialakítására törekedett, amely alapja és kiindulópontja lehet egy minden muszlimot tömörítő iszlám kalifátus létrehozásának. A kalifátus mint hatalomgyakorlási forma kiválasztásának történelmi gyökerei vannak, amelyek nagyban hozzájárultak az Iszlám Állam elfogadottságához a szunnita muszlimok körében. Al-Baghdadi, illetve a szervezet tevékenységéből arra következtethetünk, hogy szándékosan nyúlt vissza, illetve ismételte meg a 7–8. századi kalifátus kialakításának egyes elemeit, amely a muszlimok legnagyobb része számára az arab birodalom feltámasztásának élményét nyújtja.³⁰

Az Iszlám Állam szervezete igazodott a térség társadalmi viszonyaihoz. A katonai struktúra lényegében egymáshoz lazán kapcsolódó törzsi vagy nemzeti milíciákból állt. A fegyveres csoportok önálló vezetés alatt álltak. A kisebb fegyveres csoportok szövetségeit leginkább az érdekegység tartotta össze, ezért gyakran alakult ki köztük konfliktus, illetve az sem volt ritka, hogy bizonyos csoportok rövid időközökben többször álltak át másik ernyőszervezethez. Al-Baghdadi szervezete 2011-ben néhány ezer főből állhatott. A szíriai polgárháborúba való beavatkozás gyors sikereket hozott számukra, számos törzsi milícia csatlakozása növelte a létszámukat. A szunnita területek lakossága általában ellenállás nélkül fogadta a szervezet fegyvereseit, esetenként felszabadítókként tekintettek rájuk. A szíriai harcok során az Iszlám Állam elsősorban a Szabad Szíriai Hadsereg és más iszlamista szervezetek által ellenőrzött területeket foglalt el, csak 2015 nyarán támadta meg közvetlenül Bassár al-Aszad hadseregét Palmyra körzetében.³¹

A harcok során jelentős számú fegyveres csatlakozott a katonailag sikeresnek mondható szervezethez mind a szekuláris, mind a vallási milíciák közül. Irakban a 2014 nyarán végrehajtott offenzívát követően jelentős mértékű pénzügyi, hadianyag- és létszámbeli forrásokhoz jutott az Iszlám Állam. A szervezet létszámát jelentős mértékben befolyásolták a Szíriába érkező külföldi harcosok. Tekintettel arra, hogy az Iszlám Állam anyagi lehetőségei kiemelkedtek a többi fegyveres szervezet közül, igen népszerű volt a válságövezetekben harci tapasztalatokat szerzett külföldi dzsihadisták körében. A legképzettebb harcosok Afganisztánból, Pakisztánból, Csecsenföldről, az észak-afrikai államokból és a Balkánról érkeztek. Jelentős számban csatlakoztak nyugati államokban élő muszlimok az Iszlám Államhoz, akik leggyakrabban második, illetve harmadik generációs bevándorlók. Jellemzően

³⁰ BESENYŐ–PRANTNER–SPEIDL–VOGEL 2016.

³¹ CUNLIFFE–CURINI 2018.

társadalmi beilleszkedési zavarokkal küzdő személyekről van szó, akik harci tapasztalatokkal nem rendelkeztek. Ők lakóhelyük szerinti országukban szélsőséges ideológiai-vallási felkészítésben részesültek, majd egyénileg utaztak Törökországon keresztül Szíriába, ahol fegyverismereti és fegyverhasználati kiképzést kaptak. Legnagyobb részük ennek ellenére sem volt képes beilleszkedni az arab harcosok közé, külön csoportot képeztek. Legtöbbször alkalmatlanok voltak arra, hogy részt vegyenek a fegyveres harcokban, általában öngyilkos merénylet vált belőlük, vagy propagandacélokra használták őket.³²

A külföldi harcosok (*foreign terrorist fighters*)³³ között kisebb létszámban jelentek meg a muszlim felmenőkkel nem rendelkező, áttért személyek, akik rendszeresen szerepeltek az Iszlám Állam propagandavideóiban.³⁴ Kisebb létszámban ugyan, de megfigyelhető volt bizonyos muszlim családok Szíriába költözése azzal a szándékkal, hogy a kalifátus területén telepedjenek le és éljenek. Ők jellemzően a nagy muszlim népességgel rendelkező európai országokból érkeztek, a harcokban nem vettek részt, ezért külföldi harcosnak nem minősülnek. Az Iszlám Állam több internetes üzenetben is közzétette, hogy a harcosok mellett szüksége van magasan képzett szakemberekre, orvosokra, mérnökökre, gazdasági vezetőkre, akik a kalifátus működtetéséhez kellene. Ezen személyek általában európai országokból származtak, létszámuk alacsony volt. A szervezet összlétszámának csúcsa 60-65 ezer fő körül alakult, bár az erre vonatkozó becslések jelentős mértékben eltérnek egymástól.³⁵

A szíriai polgárháború során a szervezet elsősorban a volt Szovjetunióból származó fegyvereket használt, a harcosok nagy része ezek kezelése tekintetében nagy tapasztalatokkal rendelkezett. Az iraki offenzíva során birtokukba kerültek olyan eszközök is, amelyeket az Egyesült Államok szállított az iraki hadsereg részére. Az Iszlám Állam korábbi működési területe Irak északi, nyugati és középső része, illetve Szíria északi és keleti fele volt. Tényleges, intenzív katonai ellenőrzés leginkább a főbb városok és ipari központok körzetében, a közutak, a főbb infrastrukturális létesítmények és az Eufrátesz mentén valósult meg. Az Iszlám Állam központja egy észak-szíriai város, Rakka volt.³⁶

A szervezet területszerzési taktikáját vizsgálva megállapítható, hogy elsősorban a szunnita muszlimok által lakott területeken tudott gyorsan terjeszkedni. Ennek elsődleges oka, hogy Irak síita és Szíria alavita kormányzata az elnyomás politikáját

³² ARANY – N. RÓZSA – SZALAI 2016: 132–222.

³³ Külföldi harcosnak tekintem egy polgárháború kapcsán azt a helyi állampolgársággal nem rendelkező személyt, aki önszántából csatlakozik az egyik harcoló csoporthoz.

³⁴ MÁLNÁSSY 2019: 52–53.

³⁵ TETLÁK 2020: 73.

³⁶ CSIKI–ETL 2018: 21.

alkalmazta a szunnitákkal szemben, ami nyilvánvaló ellenérzést eredményezett a szunnita közösségekben. Ehhez hozzájárult, hogy az iraki, harci tapasztalatokkal egyébként nem rendelkező síita haderő nem volt hajlandó szunniták által lakott területen, a szunnita lakosság védelmében harcolni az iszlamista erőkkel szemben.³⁷

Az Iszlám Állam sikerei hatására számos, más muszlim országokban működő terrrorszervezet is felvette az Iszlám Állam nevet (*affiliates*). Ezt általában egyeztetés előzi meg a két szervezet között, amelynek végén az adott szervezet vezetője hűségkötést tesz a kalifának, és ezzel az Iszlám Állam helyi szervezetének emíréjévé válik formálisan. A csatlakozás általában nem eredményez érdemi változást a szervezetek tevékenységében, legtöbbször még pénzmozgás sem volt a szíriai Iszlám Állam és az újonnan felvett csoport között. A tagfelvételi eljárás egyébként hasonlított az al-Káida által korábban alkalmazott módszerhez.³⁸

A szíriai polgárháború alatt, illetve az iraki offenzíva megindítását megelőzően a szervezet nagy valószínűséggel Szaúd-Arábiából, valamint Katarból kaphatott jelentős pénzügyi támogatást, amelyet fegyverek vásárlására, illetve a harcolók díjazására fordíthattak. A katonai műveletek során pénzeszközöket zsákmányoltak, illetve stratégiai létesítményeket, úgymint olajlétesítményeket is ellenőrzésük alá vontak, emiatt az Iszlám Állam már saját bevétellel is rendelkezett (*terrorizmusfinanszírozás*). További pénzügyi forrásai keletkezhetek az európai muszlim közösségektől érkező pénzadományokból is. Jelentős összegekhez jutott hozzá a szervezet az emberrablásból befolyt váltságdíjakból, az emberkeresedelemből és az embercsempészésből. Az Iszlám Állam a tagok toborzásához és a szervezet népszerűsítéséhez eredményesen használta, illetve jelenleg is használja az internetes média platformjait. A potenciális dzsihádistákat a Facebook, a Twitter és más közösségi oldalak használata útján találják meg, több internetes oldalt üzemeltettek, amelyek közül az al-Furkan és az al-Hayat Media Center voltak a legjelentősebbek. A Dabiq internetes magazin több nyelven is megjelent annak érdekében, hogy az arabul nem tudó muszlimokat is meg tudják szólítani.³⁹

KÖVETKEZTETÉSEK

A terrorizmus elleni eredményes küzdelem alapfeltétele a hatékony felderítés, amelynek legfontosabb feladata a terrorizmusra és a terrrorszervezetekre vonatkozó releváns információk megfelelő időben történő megszerzése és feldolgozása. Figyelemmel arra, hogy a terrorizmus elleni harc komplex megközelítést igényel, a veszélyforrások

³⁷ ARANY – N. RÓZSA – SZALAI 2016: 55–189.

³⁸ ROBIN 2017.

³⁹ BESENYŐ–PRANTNER–SPEIDL–VOGEL 2016.

azonosításához segítséget nyújthat a tudományos háttérismeret, valamint a nemzetbiztonsági területen elvégzett nemzetközi kutatások jelentősebb eredményeinek ismerete és tanulmányozása. A felderítőszervezeteknek lépést kell tartaniuk a gyorsan változó körülményekkel és a biztonságpolitikai környezettel, az elemzési és az információtovábbítási lehetőségek gyors ütemű fejlődésével, ezért a klasszikus módszerek mellett egyre nagyobb a technikai hírszerzés jelentősége és a strukturált adatok hatékony feldolgozása. A hipotézist, miszerint a terrorizmus és így a terror-szervezetek állandó fejlődésen mennek keresztül, a tanulmányban kifejtettek szerint a szerző igazolta. Ezt támasztja alá többek között az Iszlám Állam közelmúltbeli működése és tevékenysége is. A szervezet ugyan elveszítette közel-keleti területeinek nagyobb részét, a terrorszervezet nevében elkövetett terrorcselekmények száma is mérséklődött, azonban az Iszlám Állam által inspirált magányos elkövetők más formában, de továbbra is kézzelfogható kockázatot jelentenek a világ és jelentős mértékben Európa számára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ALONSO, Rogelio (2004): Pathways Out of Terrorism in Northern Ireland and the Basque Country: The Misinterpretation of the Irish Model (A terrorizmusból kivezető utak Észak-Írországbán és Baszkföldön: Az ír modell félreértelmezése). *Terrorism and Political Violence*, 16(4), 705.
- ARANY Anett – N. Rózsa Erzsébet – Szalai Máté (2016): Az Iszlám Állam Kalifátusa. Budapest: Osiris Kiadó. 55–189, 132–222.
- ATWAN, Abdel Bari (2015): Abu Bakr al-Baghdadi: A Portrait of Caliph Ibrahim. In *Islamic State: The Digital Caliphate*. Berkeley: University of California Press, 110–121.
- ATWAN, Abdel Bari (2015): *Islamic State – The Digital Caliphate*. California: University of California Press, 2015.
- BEKE József (2022): A terrorelhárítás kialakulása és fejlődése Magyarországon a hidegháborúban a „C–79-es” akta tükrében. PhD-értekezés, Budapest, 30–33.
- BÉRES János (2008): Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. PhD-értekezés, Budapest, 40–54.
- BESENYŐ János – PRANTNER Zoltán – SPEIDL Bianka – VOGEL Dávid (2016): *Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0*. Budapest.
- CUNLIFFE, Emma – CURINI, Luigi (2018): ISIS and heritage destruction: a sentiment analysis (Az ISIS és az örökségrombolás: helyzetelemzés). Cambridge: Cambridge University Press.
- CSIKI Tamás – ETL Alex (2018): *Az „Iszlám Állam” elleni fellépés stratégiai kérdései és lehetőségei*. Budapest, 21.
- GERWEHR, Scott – DALY, Sara (2006): *Al-Qaida: Terrorist Selection and Recruitment* (Al-Kaida: Terroristák kiválasztása és toborzása). RAND, 73–80.
- HAIG, Zsolt – KOVÁCS, László (2007): *New way of terrorism: Internet- and cyber-terrorism* (A terrorizmus új útja: Internet- és kiberterrorizmus). AARMS, 6(4), 659–671.

- JUERGENSMEYER, Mark (2000): *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*. (Terror az Isten elméjében: A vallási erőszak globális felemelkedése). Berkeley.
- KÁROLYI Lili (2021): A terrorizmus elleni küzdelem büntetőjogi eszközei. *Nemzet és Biztonság*, 2021/3., 26–38.
- KECSKÉS Tímea (2012): Az orosz–csecsen szembenállás története. A terrorista módszerek és eszközök szerepe az orosz–csecsen konfliktusban. PhD-értekezés, Budapest, 114–115.
- MÁLNÁSSY András (2016): Az európai külföldi harcosok és az Iszlám Állam támogatói által használt terrorfinanszírozási módszerek. *Terror & Elhárítás*, 2016/2., 42–71.
- MÁLNÁSSY András (2019): Az Iszlám Állam tevékenysége Törökországban a Kalifátus idején. *Nemzet és Biztonság*, 2019/1., 50–63, 52–53.
- MÁLNÁSSY András (2022): A török terrorelhárítás és a védelmi ipar kihívásai az „arab tavasz” eseményeit követően (2011–2017) – az Iszlám Állam terrorszervezet jelentette fenyegetések nemzetbiztonsági aspektusai. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 10(1), 8–10.
- MARAS Marie-Helen (2016): A terrorizmus elmélete és gyakorlata. Budapest, 40–45, 100–106.
- MISHAL, Shaul–ROSENTHAL, Maoz (2005): Al Qaeda as a Dune Organization: Toward a Typology of Islamic Terrorist Organizations (Az al-Káida mint dűneszervezet: Az iszlám terrorszervezetek tipológiája felé). Working Paper. *Studies in Conflict & Terrorism*, 2005, 275–293.
- NANCE, Malcolm W. (2013): *Terrorist Recognition Handbook: A Practitioner's Manual for Predicting and Identifying Terrorist Activities*, 3rd ed. (Terrorista felismerési kézikönyv: Szakemberek kézikönyve a terrorista tevékenységek előrejelzéséhez és azonosításához, 3. kiadás). New York.
- O'NEILL, Bard E. (1978): Towards a Typology of Political Terrorism: The Palestinian Resistance Movement (A politikai terrorizmus tipológiája felé: A palesztin ellenállási mozgalom). *International Terrorism*, 32(1), 17–42.
- PRICE, Bryan C. (2019): *Leadership in Terrorist Organizations. Targeting Top Terrorists: Understanding Leadership Removal in Counterterrorism Strategy* (Irányítás a terrorszervezetekben. A vezető terroristák célba vétele: A vezetés kiiktatásának megértése a terrorizmusellenes stratégiában). New York Chichester, West Sussex: Columbia University Press, 2019, 74–102.
- RAPOPORT, David C. (2001): The fourth wave: September 11 in the history of terrorism. (A negyedik hullám: szeptember 11 a terrorizmus történetében). *Current History*, 418–430.
- RODNEY, Stark (1992): *Sociology* (Szociológia). Belmont: Wadsworth, 1992.
- SHIHUNDU, Felix – NYADERA, Israel Nyaburi – AGWANDA, Billy (2021): The Experience of Terrorism in Kenya: What Are the Vulnerabilities and Strengths? (A kenyai terrorizmus tapasztalatai: Mik a sebezhetőségek és az erősségek?) *African Journal on Terrorism*. Istanbul: Ankara Social Sciences University Department of International Relations. 128–130.
- STEPANOVA, Ekaterina (2008): Terrorism in Asymmetrical Conflict Ideological and Structural Aspects (A terrorizmus az aszimmetrikus konfliktusokban. Ideológiai és strukturális szempontok). *SIPRI Research Report*, 23. Oxford: Oxford University Press.
- TÁLAS Péter (2006): *A terrorizmus anatómiája*. Budapest: Zrínyi Kiadó, 10–28.
- TETLÁK Örs (2020): Az Iszlám Állam felemelkedése és bukása(?). *Nemzet és Biztonság*, 2020(1), 73.
- TOWNSEND, Charles (2003): *A terrorizmus*. Budapest.
- WILFRED, Burchett (1965): *Dzsungelháború Dél-Vietnámban*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- WRIGHT, Robin (2017): *The Jihadi Threat – ISIS, al-Qaeda, and Beyond* (A dzsihádisták fenyegetés – Iszlám Állam, al-Káida és azon túl). Washington.